

13. 5. 2004 Pedagogicko-psychologické a výchovné poradenství u nás

Poradenské služby pedagogicko-psychologického a výchovného poradenství jsou poskytovány dětem, rodičům dětí a pedagogickým pracovníkům škol, předškolních a školských zařízení v zájmu zdárného průběhu vzdělávacího procesu, úspěšného osobnostního rozvoje žáka a k řešení obtíží ve školní práci, výchově a vývoji žáků.

Významnou roli má v prevenci a vyhledávání sociálně negativních jevů. Poradenství slouží dětem a mládeži ve věku 3 – 19 let ve spádové oblasti.

Současný systém poradenství tvoří:

a) instituce poskytující poradenské služby

1. **školy** – v nich výchovní poradci, v poslední době i školní psychologové a školní speciální pedagogové
2. **pedagogicko-psychologické poradny** s působností zpravidla v rámci okresu
3. **speciálně pedagogická centra**
4. **střediska výchovné péče**, která působí primárně v preventivně výchovné péči

b) instituce plnící funkci podpůrnou

5. **Institut pedagogicko-psychologického poradenství**
6. **vysoké školy (v oblastech vzdělávání poradenských pracovníků)**

V poradenství se angažuje i Institut dětí a mládeže, který zřizuje v součinnosti s MŠMT informační centra pro mládež. Ta poskytují vedle informací o volnočasových aktivitách i informace o vzdělávání. Významnou roli mají i Úřady práce a Infor. střed. pro volbu povolání.

AD 1. - ŠKOLY

Výchovní poradci na ZŠ, spec. školách a SŠ působí z řad učitelů (většinou v rozsahu 1 – 3 vyučovací hodiny týdně; podle počtu žáků školy). Měli by být vyškoleni (např. specializací na VŠ) a dále pravidelně školeni.

Výchovní poradci se zaměřují:

- v oblasti výchovy: na žáky s poruchami chování, na žáky v obtížných životních situacích a na prevenci kriminality a drogových závislostí
- v oblasti vzdělávání: na žáky s výukovými obtížemi, na žáky talentované a na žáky zdravotně postižené
- v oblasti volby vzdělávací cesty se uplatňují především v klíčových bodech školní kariéry žáků
- při rozhodování o vstupu žáka do třídy s rozšířeným vyučováním vybraných předmětů
- při rozhodování o vstupu na víceleté gymnázium po 5. či 7. třídě
- při rozhodování o dalším vzdělávání po skončení povinné školní docházky, popř. po skončení SŠ

AD 2. - PPP

- v ČR jich je okolo 100
- jsou zřizovány kraji, popř. jinými právn. nebo fyzickými osobami (jsou i soukromé)
jejich metodologické a teoretické zázemí tvoří Institut pedagogicko-psychologického poradenství (IPPP) (od roku 1994) a katedry psychologie a spec. pedagogiky vysokých škol

Obsah činností a služeb pedagogicko-psychologických poraden

Pedagogicko-psychologické poradny (PPP) participují na vzdělávacím procesu a to zvláště v těch případech, kdy je tento vzdělávací proces nějakým způsobem znesnadněn. Hlavní součástí činnosti PPP je přímá práce s dětmi a žáky předškolních zařízení, škol a školských zařízení ve věku od 3 let do ukončení středního, resp. vyššího odborného vzdělání a s jejich rodiči, a to jak formou individuální péče, tak formou skupinové práce. Na základě doporučení PPP je volena nebo upravována vzdělávací cesta žáků. Při vedení dětí a žáků PPP aktivně ovlivňují proces přijímání a upevňování poznatků, postojů a hodnotové orientace (volba vhodného učebního stylu, rodinná terapie apod.). PPP napomáhají při rozvoji pedagogicko-psychologických kompetencí učitelů, participují na činnostech v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a na kariérovém poradenství.

Odborné týmy pracovníků PPP tvoří psychologové, speciální pedagogové a sociální pracovníci. Činnost PPP se uskutečňuje zejména ambulantně, návštěvami pracovníků ve školách, školských a jiných zařízeních.

PPP jsou zřizovány podle zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších změn. V souladu s § 35 Zákona České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, s vyhláškou MŠ ČR č. 130/1980 Sb., o výchovném poradenství a s přihlédnutím k současným požadavkům PPP:

- provádějí komplexní psychologickou, speciálně pedagogickou a sociální diagnostiku, zaměřenou na šetření školní zralosti, na zjištění příčin poruch učení a chování a dalších problémů ve vývoji osobnosti, výchově a vzdělávání dětí a mládeže, na zjištění individuálních předpokladů pro uplatňování a rozvíjení schopností a nadání dětí a mládeže a komplexní pedagogicko-psychologickou diagnostiku v souvislosti s profesní orientací žáků,
- provádějí psychologické a speciálně pedagogické poradenské činnosti zaměřené na rozvoj osobnosti, sebepoznávání, a rozvoj prosociálních forem chování dětí a mládeže, na prevenci školní neúspěšnosti a negativních jevů v sociálním vývoji dětí a mládeže, na nápravu poruch učení a chování a dalších problémů ve vývoji, výchově a vzdělávání dětí a mládeže a na vyjasňování osobních perspektiv dětí a mládeže,

- zpracovávají posudky aj. odborné podklady pro rozhodnutí orgánů státní správy ve školství o zařazování a přeřazování dětí a mládeže do škol a školských zařízení a o dalších vzdělávacích opatřeních v případech, stanovených školskými předpisy,
- poskytují konzultace, odborné informace pedagogickým pracovníkům škol a školských zařízení při výchově a vzdělávání dětí a mládeže, jejichž psychickým vývoj, sociální vývoj, výchova, vzdělávání a profesní orientace vyžadují zvláštní pozornost. Může dále uskutečňovat vzdělávací činnost pro pedagogické pracovníky v otázkách pedagogiky, psychologie a poradenství,
- spolupracují s resortními i ostatními institucemi a organizacemi a s orgány státní správy na území své působnosti při prevenci sociálně patologických jevů a drogových závislostí
- zajišťují poradenské služby psychologů a speciálních pedagogů škol, které nemají tyto služby zajištěny jinak.

AD 3. SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÁ CENTRA

- poskytují služby dětem a mládeži se smyslovým, tělesným a mentálním postižením, jejich rodičům a učitelům. Jsou zřizována převážně při speciálních školách.

Obsah činností a služeb speciálně pedagogického centra

Speciální pedagog, psycholog a sociální pracovník tvoří základní odborný tým speciálně pedagogického centra (SPC). Dle druhu a stupně zdravotního postižení klientů jednotlivých SPC může být tým doplněn dalšími odbornými pracovníky. Obsahem činnosti tohoto týmu je zabezpečovat speciálně pedagogickou, psychologickou a další potřebnou podpůrnou péči klientům se zdravotním postižením a poskytovat jim odbornou pomoc v procesu pedagogické a sociální integrace ve spolupráci s rodinou, školami, školskými a dalšími zařízeními a odborníky. Činnost je zaměřena zejména na podporu klientů v předškolním věku v péči rodičů (zákonných zástupců), na podporu klientů integrovaných do škol a školských zařízení, na podporu klientů s těžkým a kombinovaným zdravotním postižením, kteří nemohou docházet do školy, zpravidla ve věku od 3 do 19 let.

V rámci komplexní odborné poradenské péče tým SPC zabezpečuje zejména:

- depistáž klientů se zdravotním postižením (dle specializace SPC) ve spádové oblasti stanovené zřizovatelem
- speciálně pedagogickou, psychologickou a sociální diagnostiku klientů se zdravotním postižením
- poradenské, konzultační, terapeutické a metodické činnosti pro klienty, jejich rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu a pro pedagogické pracovníky
- speciálně pedagogické stimulační a vzdělávací činnosti u integrovaných klientů se zdravotním postižením a u klientů s těžkým a kombinovaným postižením
- participaci při přípravě a zpracovávání individuálních výchovně-vzdělávacích a stimulačních programů pro děti a žáky integrované do běžných škol
- zpracovávání odborných podkladů a posudků pro potřeby správních rozhodnutí o zařazení do systému vzdělávání a pro potřeby dalších správních řízení
- poradenství k volbě vzdělávací cesty (kariérové poradenství) pro klienty se zdravotním postižením
- odborné činnosti v rámci prevence sociálně patologických jevů ohrožujících klienty se zdravotním postižením
- informační činnosti a propagaci služeb SPC v širší veřejnosti

Služby jsou odbornými pracovníky poskytovány v SPC (ambulantně) nebo v terénu během návštěv v prostředí, kde klient žije (rodina, instituce), ve škole, kde je integrován a vzděláván, event. při diagnostickém pobytu klienta ve speciální škole či zařízení.

AD 4. - STŘEDISKA VÝCHOVNÉ PÉČE

Střediska výchovné péče (dále jen střediska) jsou od r. 1991 součástí sítě školských zařízení preventivně výchovné péče a školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Jejich cílem je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dětí nebo narušení jejich zdravého vývoje, zmírňovat, nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již rozvinutých poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a přispívat ke zdravému osobnostnímu rozvoji dětí.

Střediska jsou tedy jednou z forem pomoci dětem, žákům a studentům, jejich rodinám, školám a školským zařízením. Nenahrazují jiná školská výchovná a poradenská pracoviště, ale naopak jejich služby doplňují a zároveň s dalšími zařízeními preventivně výchovné, poradenské a terapeutické péče většiny resortů spolupracují. Jejich úkoly a poslání jsou nově formulovány v "Metodickém pokynu k organizaci činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež a stanovení výše úhrady za stravování a ubytování podle § 16 odst. 3 zákona č. 109/2002 Sb."

Kdo může být klientem střediska?

Klienti střediska jsou děti a žáci ve věku od 3 let do ukončení přípravy na povolání, nejdéle do 26 let věku. Ve zvlášť odůvodněných případech mohou střediska pomáhat i studentům, kteří opustili přípravu na povolání na dobu kratší jednoho roku a je u nich reálný předpoklad pokračování v profesní přípravě.

Další účastníci práce s klientem (rodiče, pedagogové a další osoby podílející se na výchově apod.) jsou chápáni jako partneři ve spolupráci.

Střediska nezabezpečují péči o klienty s **předběžným opatřením, nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou.**

Komu mohou být aktivity středisek dále prospěšné?

Střediska poskytují konzultace, odborné informace a pomoc osobám odpovědným za výchovu, pedagogickým pracovníkům předškolních zařízení, škol a školských zařízení v oblasti výchovy a vzdělávání dětí s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a při jejich integraci do společnosti.

Jak jsou střediska organizačně rozdělena?

V ČR je v současné době 37 pracovišť SVP. Jsou obvykle zřizována MŠMT jako samostatná oddělení diagnostických ústavů, eventuelně jiných škol a školských zařízení. (rozbalit jejich adresář). Střediska existují ve formě ambulantní, stacionární a internátní.

1) Ambulantní oddělení a jejich kompetence

1. Na základě žádosti osob odpovědných za výchovu nebo dětí starších 15 let, zajišťují speciálně pedagogickou a pedagogicko – psychologickou diagnostiku poruch chování a sociálního vývoje a na základě této diagnostiky (podle aktuálního stavu klienta) poskytují jednorázovou intervenci, krátkodobé či dlouhodobé vedení a to formou individuální, skupinové či rodinné terapeutické činnosti.
2. Vypracovávají individuální program pomoci pro každého klienta a napomáhají při jeho naplňování.
3. Vypracovávají a realizují cílené speciálně pedagogické a terapeutické programy pro jednotlivé skupiny klientů.
4. Na podnět jednotlivých škol vypracovávají a realizují cílené speciálně pedagogické a terapeutické programy pro třídní kolektivy k řešení a eliminaci šikany, školního násilí, zneužívání návykových látek apod.
5. Poskytují služby zaměřené na volbu dalšího vzdělávání či povolání (pouze pro klienty, kteří jsou v jejich péči).
6. Zprostředkovávají klientům kontakty do jiných typů zařízení dle povahy jejich problému.
7. Uskutečňují metodické schůzky a porady s pedagogickými pracovníky škol, školními psychology a školními metodiky prevence.

2) Internátní oddělení a jeho kompetence

1. Poskytuje celodenní a internátní služby na základě žádosti osob odpovědných za výchovu.
2. Vytváří podmínky pro navázání kontaktu s rodinou či zákonnými zástupci klienta a společně řeší problém klienta v souladu s individuálním programem pomoci a ve spolupráci se zainteresovanými institucemi.
3. Do internátní péče nepřijímá klienty v akutním stadiu onemocnění, intoxikované, bacilonosiče a klienty, kterým bylo uloženo karanténní opatření.
4. Podmínkou přijetí do pobytového programu je předchozí ambulantní spolupráce a zpracování základního individuálního programu pomoci.

Internátní oddělení je zaměřeno na práci s dětmi a dospívajícími, u kterých převažují výchovné problémy. Pobyt a účast na programu klienta je v internátním oddělení dobrovolný a to na základě smluvního vztahu mezi střediskem, klientem a jeho zákonnými zástupci (osobami zodpovědnými za jeho výchovu). Délka pobytového programu je zpravidla 6 - 8 týdnů.

Péče je částečně hrazena. (Výše příspěvku na úhradu preventivně výchovné péče se rovná výši finančního normativu určeného vyhláškou MŠMT č.48/1993, § 4, o školním stavování ve znění pozdějších změn a výši nákladů na ubytování za kalendářní měsíc, které činí rozdíl mezi stanovenou výší úhrady za stravování a aktuální částky životního minima dle §3, odst. 2 a § 7 zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu ve znění pozdějších předpisů, stanoveného u jednotlivých věkových kategorií dětí k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.) Poplatek za jeden všední den je přibližně 65,-Kč.

Internátní oddělení mají svoje programy, které se v různých zařízeních liší (zejména v oblasti využívání režimových prvků, systému hodnocení, zaměření obsahu pobytu apod.). Nejvíce se zpravidla podobají komunitnímu terapeutickému systému.

Během pobytu dítěte v internátním oddělení není přerušena jeho školní docházka. Pokud to okolnosti a povaha problému umožňují, navštěvují děti svoji kmenovou školu. Některá internátní střediska mají svoje třídy, případně školu.

Preventivně výchovný pobyt je indikován zejména pro děti od šesti do osmnácti let věku s nejrůznějšími projevy tzv. poruch chování, s problémy ve vztahu a v komunikaci s rodiči nebo ve svém širším sociálním prostředí apod., u kterých lze předpokládat alespoň dílčí míra motivace k pozměnění některých svých životních postojů nebo k nápravě svých selhání.

Integrovanou součástí programu pobytového oddělení, kromě individuální a skupinové výchovně vzdělávací a terapeutické práce s dítětem, je podpora a posílení pozitivních rodinných vazeb a rodiny jako celku. Z tohoto důvodu je důležitou podmínkou pobytu zájem a udržení spolupráce členů rodiny dítěte.

Před zahájením pobytu je nutná ambulantní spolupráce s dítětem a rodinou v rozsahu minimálně tří setkání, jejichž hlavní náplní je celkové zmapování situace a formulace konkrétních cílů pro všechny zúčastněné, kterých by mělo být během pobytu dosaženo.

Pobyt je obvykle veden komunitním způsobem. V jedné výchovné skupině, která je zpravidla koedukovaná, může být maximálně 8 dětí. Program pobytu je zaměřen zejména na sebezpoznání, rozvoj osobnosti a sociálních dovedností a pomáhá dětem učit se orientovat ve složitých životních situacích.

Sociálně terapeutická práce **pobytového oddělení probíhá z hlediska struktury sociálních modelů obvykle ve čtyřech základních rovinách:**

- a) rovina **komunitně** terapeutického působení – jako model širšího společenského prostředí,
- b) rovina **skupinová** a vrstevnická – jako model blízký širšímu rodinnému prostředí,
- c) rovina **individuální** – nabízející možnost navázání reálného terapeutického vztahu dítěte a dospělé osoby,
- d) rovina a **kontext primární rodiny** – práce se zainteresovanými členy rodiny a dítětem jako s celkem.

V průběhu pobytu je podle potřeby zajištěn kontakt se školou, případně s kurátorem či dalšími odbornými pracovišti, která jsou do řešení situace dítěte a jeho rodiny aktuálně zainteresována.

Po ukončení pobytu je možná následná ambulantní spolupráce dítěte a jeho rodiny s pracovníky střediska.

3) **Stacionární oddělení a jeho kompetence**

Stacionární oddělení je specifickou formou denní péče. Jedná se o skupinový program, který poskytuje klientům v mimoškolní době denní odbornou a terapeutickou péči (nejdéle však do 19,00 hod.). Klienti se po ukončení odpoledního programu vrací domů a jsou zařazeni do následné ambulantní péče.

Jakými činnostmi střediska dosahují naplňování svých cílů a plnění úkolů ?

a) Speciálně pedagogickými a psychologickými

- jednorázovým, krátkodobým a dlouhodobým vedením klientů formou individuální, skupinové a rodinné terapeutické činnosti,
- výchovnými a reedukačními aktivitami v internátních odděleních,
- vypracováním individuálního programu pomoci každému klientovi a jeho naplňováním,
- vypracováním a realizací cílených speciálně pedagogických a terapeutických programů pro jednotlivé skupiny klientů,
- vypracováním a realizací cílených speciálně pedagogických a terapeutických programů pro třídní kolektivy při řešení a eliminaci šikany, školního násilí, zneužívání návykových látek apod. na podnět jednotlivých škol,
- poskytováním služeb zaměřených na volbu dalšího vzdělávání (s cílem získat potřebnou kvalifikaci k lepšímu uplatnění na trhu práce).

b) Poradenskými

- zabezpečováním kontaktů s klienty a spolupracujícími subjekty,
- zprostředkováním kontaktů klientům s jinými typy zařízení dle povahy jejich problémů,
- vedením klientů v poradenských kontaktech,
- metodickými schůzkami a poradami s pedagogickými pracovníky škol, které klienti navštěvují, školními psychology a školními metodiky prevence,
- poradenstvím po telefonu (telefonická krizová intervence).

c) Diagnostickými

- speciálně pedagogickou a pedagogicko - psychologickou diagnostikou poruch chování a sociálního vývoje,
- psychologickou diagnostikou osobnosti,
- sociální diagnostikou podmíněnosti příčin poruch chování a sociálního vývoje.

V současné době jsou střediska výchovné péče již plně integrována ve školském poradenském systému a pro klienty s asocíálními projevy chování jsou často jednou z posledních příležitostí, která může být nápomocna k zastavení jejich sociálně narušeného vývoje.

Prameny:

<http://www.ippp.cz>